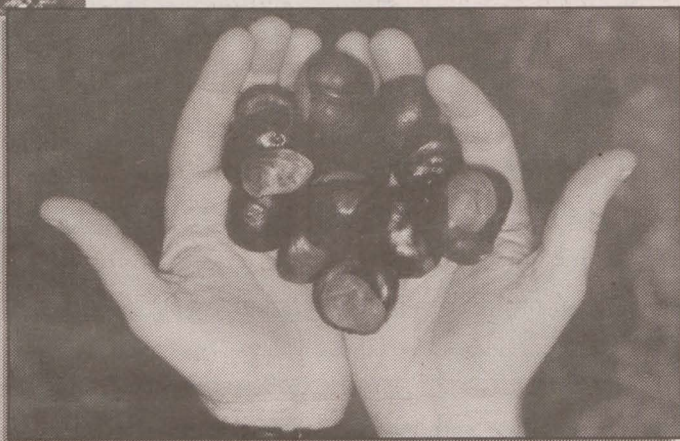
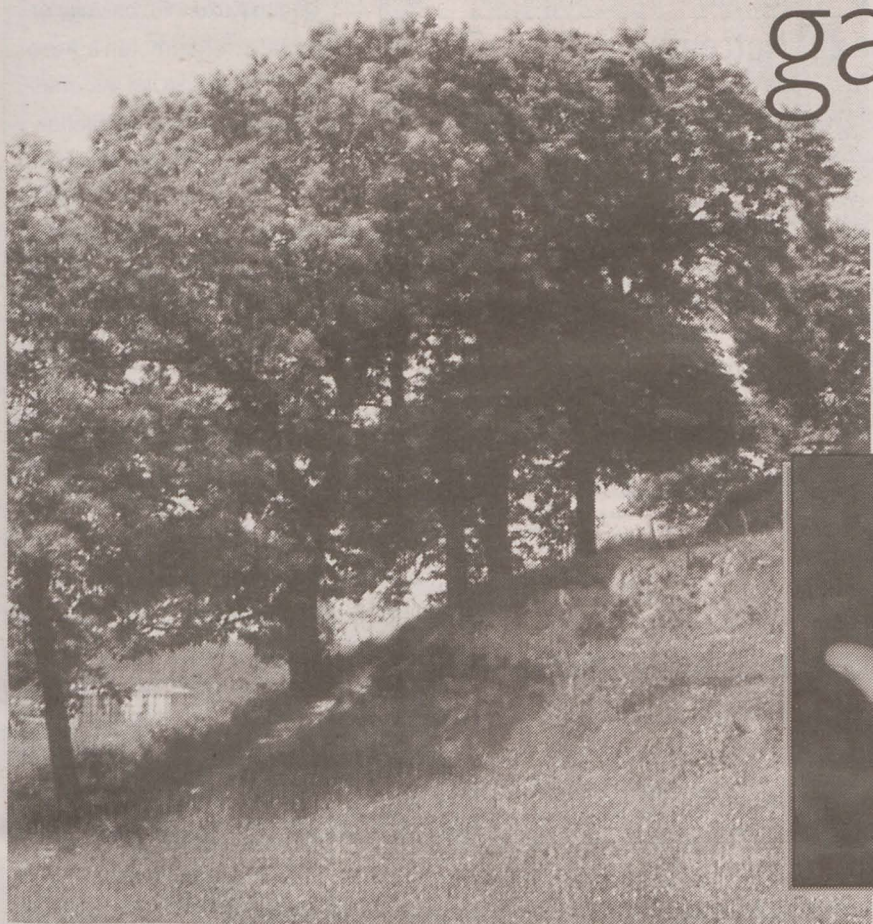

Gaztainadien gainbehera

Gaixotasunek eta mozketek espeziea baztertu dute

GABONAK IGARO BERRIAK direnean une egokia izan daiteke egun horietan enblematikoa izan zen zuhaitza eta fruituaren egoera gogoraraztea. Haritzen eta pagoen egoeraz hainbeste malko isuri den arren, badaude gure mendietan beste espezie batzuk egoera larriagoan, eta, hala ere, gutxitan aipatzen dira. Horien artean, gaztainondoa dugu (*Castanea sativa*), zonalde handietan ia zeharo desagertutako arbola. Eta arbola diogunean, nolabait, haren jatorria aipatzen ari gara: erromatarrek ekarri bide zuten, soldaduen janariaren oinarria baitzen; hortik latinean jatorri duen *gaztain* hitza.

Dena den, jatorri hori ez dago oso garbi, kontuan izanda, fosilak aztertuta, orain 40.000 urte bazeudela gaztainondoak Euskal Herrian, gizakia nekazari izan baino lehen. Egia da gaztainondoa gizakiak zabaldu zuela, baina Tertziario garaietan Europa osoan zabaldua egon. Horregatik, beldurrik gabe, autoktonotzat jo dezakegu espeziea, giza-kiarentzat zuen garrantzia zela medio, sasi hezitua izan arren.

Gaixotasunak eta gizakia

Garrantzi horren aztarnak ikus daitezke oraindik: kostraldeko lurraldeetan bertan

gelditzen diren zepatik jaio-tako puja kaskarrak, beste garaietan izan ziren gaztainadi handien azkeneko lekuko. Gainbehera hori bi gaixotasunen eraginez hasi zen: tinta eta txankroak hain zuzen, biak orain bi mende Asiatik etorritakoak, eta hemen oso gogor zabalduak. Eta gaixotasunak izan ez ziren tokietan gizakiak bete zuen haien lana, batez ere pinudiak eta beste koniferak sartzeko. Erantzun gisa, azkeneko urteetan saio batzuk egin dira Korea eta Japoniatik ekarritako antzeko beste espezie batzuk (*Castanea creata*) sartzeko —betikoa: astakeria bat beste batekin konpondu nahian—. Zorio-

nez, orain arte emaitzak ez dira oso onak izan.

Gaztainondoak oso garrantzitsuak izan dira giza-kiarentzat, baina baita izadiarentzat ere. Normalean, beste zuhaitzekin nahastuta sortzen da, sarritan intxaurrondo, pago eta haritzekin. Itzal handia eta fruituak eman ez ezik, zuhaitz osoa benetako ekosistema bezala ere azter daiteke, ezen haren gainean garoak eta beste zuhaitzak sortzen baitira, esaterako urkiak. Sustraie-tan ere onddo askorekin elkartzen da, mikorritzak izeneko elkartek sortuz. Prezeski, hain kalte handia egin dioten aipatutako gaixotasunek onddo parasitarioak dira. Horrekin batera kontuan haruta oso zuhaitz handia eta zabala izan daitekeela eta oso erraz bizi daitekeela bostehun urte baino gehiago, ez da zaila izango espeziearen garrantzia ulertzea.

Horrela gauzak, ez litzateke gauza txarra izango bizi-rik dirauten gaztainondoak ondo babestea eta berriro ere gure mendietan zabaltzeko saioei ekitea, noski, Koreako amesgaiztoak bezalakoak baztertuz. Eta malkoak banatzerakoan ez ahaztu garai batean eta herri askotan gaztainondoa zuhaitz beneragarria izan zela euskaldunentzat; motozerrak asmatu baino lehen, jakina.

• Joxerra Zabala •

Benetako erlikiak

Gaztainadien atzerapen handiena kostaldeko gure hiru lurraldeetan izan dela jakinez, ez da zaila asmatzen egun non dagoen gaztainondo gehien: Pirinioetako bi alboetan. Dena dela, ukan zazpietan ditugu, bai urte askotako arbolak, baita garrantzi bereziko basoak ere. Hona hemen batzuk:

► Araban: Aramaio inguruko basoak
► Bizkaietan: Lurralde honetan atzerapen larria jaso du espezieak. Interes berezia dute, bada, Anboton, Gorbeian eta Gordexola inguruan gelditzen diren basotxoak.

► Gipuzkoan: Deba Garaiko basoak ditugu hemen garrantzitsuenak, Arrasate eta Aretxabaleta ingurukoak. Goiherren ere badira baso eta ale interesgarriak. Oartzunen merezi du aipatzea Gaztaineta mendiko basoak.

► Nafarroan: Lurralde honek aberastasun handia du oraindik. Horren adibide garbiak ditugu Baztanen, Urumea bailaran, Garraldan, Belate eta Azpirotz inguruetan, Araxes ibaiaren arroan, Urrako gaztainadian...

► Lapurdi eta Nafarroa Beherean Bidasoaren ertzetatik Txoldokogaina aldera dauden basoetan gaztainondo ederrak ikus daitezke oraindik. Lapurdin ere aipatzekoak dira Arranomendikoak eta Nafarroan Artzamendikoak.

► Zuberoa garaiko basoak, beti mila metrotik behera.

Aldi berean, aipagarriak dira zenbait herritan gordetzen diren zuhaitz monumentalak ere; esaterako, Garain, Zegaman, Apellanizen... Horiek bai beste garaietako azkeneko aztarnak direla. Urte askotarako!

Jakingarria

Fruta pozoitua

Europar jaten den fruta eta berduraren ia erdiak (%40 baino gehiago) pestizida du, eta %3an baimendutako mailaren gainetik. Horrela salatu du Europako Batzordeak 41.000 fruitu arrunt aztertu ondoren. Dirudenez, letxuak du maila altuena, eta, jarraian, mahatsak, marubiak, sagarrak eta tomateak. Une honetan Europako Batasuneko nekazaritzan 800 pozo mota erabiltzen dira, eta horietatik 73ren erabilerak bakarrik dago legez araututa. Gogoratu, bada, garbiegi eta politen dauden letxuak normalean ez direla osasuntsuenak.

Deialdia

Talde berria Hendaian

Txingudi Ecologie izenarekin, talde berri bat jarri da abian Lapurdiko herrian. Elkarrekin orain arte Hendaian izan den lan ekologistarekin oso kritiko agertu da, eta bi aldeetako ekologistak koordinatzeko asmo garbia azaldu du, «izadiak ez baititu mugak ezagutzen». Informazio gehiago: 20, rue de Subernoia. 64700-Hendaia.

Argitalpena

Hegaztien migrazioak

Nafarroako Gurelur elkarteak hegaztien migrazioak erakusteko komiki bat argitaratu du. Narrazioaren protagonista Hans zikoina da, eta hark azaltzen dizkigu fenomeno honen datu nagusiak. Zoritarrez, gaztelania hutsean dago. Eskatzeko, Manuel de Falla 8. 31005-Iruñean edo 948-151077 telefonon.